

Yüzyılın Son Seçiminde Anadolu'nun Yükselen Sesi

Ömer ÇAHA*

18 Nisan 1999'da Türkiye'de gerçekleştirilen seçim yüzyılımızın son seçimi olması itibariyle oldukça anlamlıdır. Türkiye yirminci yüzyıla büyük siyasî arayışlarla girmişti. Meşrutiyet ve cumhuriyet düşüncesinin nüvelendiği bu yüzyıla girerken ortaya iki başat siyasî eğilim çıkmıştı. İttihat ve Terakki ile başlayan eğilim daha sonraları Cumhuriyet Halk Partisi ve türevi niteliğindeki partilerle Türk siyasal yaşamında boy gösterirken, bu eğilimin dışında kalan geniş bir yelpaze önce Osmanlı Ahrar Fırkası arkasından da çok sayıda sağ parti ile Türk siyasal yaşamını renklendirmiştir. Gerek Meşrutiyet döneminde gerekse cumhuriyet dönemi boyunca Türk siyasal yaşamı büyük ölçüde bu iki eğilim tarafından temsil edilmiştir.

Demokratik temsil mekanizmasına dayanmayan yüzyılın ikinci çeyreğindeki Tek Parti yönetimi döneminde muhafazakâr, milliyetçi, liberal ve dinî kesimleri barındıran siyasî yelpazenin etkinliği devletçi elit tarafından büyük ölçüde kırılmış ve yönetim asker ve sivil bürokrat terkiibinden oluşan CHP'ye teslim edilmişti. Çok partili sisteme dayalı temsil mekanizmasının başladığı 1950 yılından bu yana devletin resmî partisi, hatta bir zamanlar dev-

letin bizzat kendisi olan CHP arkasındaki "zinde güç" desteğine rağmen toplumdaki hep tokat yemiş ve siyasal yaşamda belirleyici olmaktan uzak tutulmuştur. Türkiye'de zaman zaman muhalif sağ partileri tasfiye etmek ve yeniden CHP'nin sırtını sıvazlamakla sonuçlanan askerî müdahaleler de bu partiyi arka sıralarda yer almaktan kurtaramamıştır. Zinde güçlerin 27 Mayıs, 12 Mart ve 28 Şubat süreçlerinde bazen açıkça bazen de üstü örtük bir şekilde elinden tuttukları bu parti bir türlü ihyâ olmazken karşısındaki partiler her tür engellemeye rağmen siyasal iktidarın belirleyici aktörleri olmaya devam etmişlerdir.

28 Şubat sürecinin temel hedefi muhafazakâr ve dinî eğilimleri Türk siyasal yaşamında belirleyici olmaktan çıkarmaktır. Muhafazakâr eğilimin besleyici kaynaklarının yanı sıra bu eğilimin kamusal yaşama yansıyan sembollerine karşı da büyük bir taarruz başlatılmıştır. Türkiye'deki milliyetçi akımların muhafazakâr ve dinî özellikler taşıdığı göz önüne alındığında aslında bu taarruzun milliyetçi kesimi de içine alacak kapsamda olduğu görülür. Ne var ki iki yılı geride kalan ve hâlâ devam etmekte olan bu süreçte gerçekleştirilen seçimlerde toplum yerel yönetimleri ezici bir çoğunlukla milliyetçi-muhafazakâr kesime teslim ederken bu bloku genel yönetimde de belirleyici bir konuma getirmiştir. 18 Nisan

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi.

seçimlerine büyük ölçüde muhafazakâr söylemler kullanarak giren DYP de MHP ve FP'ye ilave edildiğinde 28 Şubat sürecindeki tırpanlamaya rağmen milliyetçi-muhafazakâr kesimin 325 milletvekili ile Meclis çoğunluğunu elinde bulundurduğu görülür. Mecliste yer alan ANAP'ın bir merkez sağ parti olduğu ve DSP'nin de merkez sağ söylem kullanarak seçime girdiği düşünüldüğünde bu seçimlerin galibinin kim olduğu daha iyi anlaşılır. Meclise nasıl bir tablonun yansıdığını ve 18 Nisan seçimlerinin nasıl bir mesaj verdiğini daha iyi anlamak için siyasal partilerin seçime hangi söylemlerle girdiğini ve bu söylemlerin kendilerine nelere mal olduğunu daha yakından incelemek gerekir.

18 Nisan Seçimlerine Girerken Siyasal Partiler ve Söylemleri

Siyasal partileri birbirinden ayıran faktörlerin başında parti programları gelmektedir. Parti liderinin konuşmaları, parti yöneticilerinin partiyi temsilen vermiş oldukları beyanlar, partinin sosyal olaylara karşı ortaya koyduğu tavır siyasal partilerin nasıl bir kimliğe sahip olduğunu gösteren diğer faktörlerdir. Seçime giderken siyasal partiler kendilerini seçmen kitlesine daha iyi anlatmak için siyasî görüşlerini ve gelecekteki hedeflerini anlatan seçim beyannameleri hazırlar ve bunu seçmene takdim ederler. Seçim beyannameleri bir bakıma partilerin kimliğinin en önemli göstergesi durumundadır. Okuma alışkanlığı oldukça az olan, okumaya dayalı bir davranış modülünden çok, işitsel ya da görsel efektlerin etkisi altında davranışta bulunan seçmen kitlesinin çoğunlukta olduğu Türk toplumunda seçim bildirgelerinin etkinlik alanı sınırlı olsa da bunların parti kimliklerini ele veren önemli göstergeler olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan 18 Nisan 1999 seçimlerine girerken Türk siyasal partilerinin seçim beyannamelerinde ortaya konmakta olan kimliklerini esas alıp bu partilerin söylemlerini analiz ederek işe başlamalıyız.

Merkez Sol Partiler

Merkez solda yer alan DSP 18 Nisan seçimlerine oldukça yumuşak mesajlar vererek girmiştir. DSP seçim bildirgesinde altı hedefini ulusal birlik, inançlara saygılı laiklik, demokrasi, hakça düzen, geleceğe yatırım ve güçlü-saygın Türkiye şeklinde belirtmektedir. Bu hedefleri işleyen seçim bildirgesinde laiklik, iktisat politikası ve dış politika alanında üç yeni yaklaşım dikkat çekmektedir. DSP, seçim bildirgesinde, "laikliğin dine bağlı kesimlerle ters düşmeksizin korunmasına" özen göstereceğini altını çizerek ifade etmektedir.¹ Laiklik kavramına vurgu yaparken "dine bağlı kesimlere ters düşmeme" yönündeki ifade Türkiye'de alışageldiğimiz merkez sol partilerin politikası içinde fazla aşına olmadığı bir husustur. Türkiye'de sol partiler öteden beri dini değerlere, sembollere ve kesimlere karşı mesafeli davranmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu kesimlerle mücadeleyi ana hedefleri olarak ortaya koya gelmişlerdir. 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın parti programına aldığı "parti dinî inançlara saygılıdır" ibaresi bu partinin kapatılması için gerekçe olarak kabul edilmişti.

DSP'nin laikliği tanımlarken geleneksel sol imajından sıyrılarak "dine bağlı kesimleri" göz ardı etmemesini anlamlı bir gelişme olarak kaydetmek gerekiyor. DSP bu anlayışını seçime girerken de büyük ölçüde pratikte sergilemiştir. 28 Şubat sürecini başlatan aktörlerin tehditler gönderdiği Fethullah Hoca ve eğitim kurumlarına arka çıkması, bu kesime yakın isimleri listesinden aday göstermesi Ecevit ve DSP'sinin din-laiklik ikilemi konusunda attığı yumuşak adımlar olarak görülmektedir. Seçimlere girerken muhafazakâr kesimleri rencide etmekten kaçınan üslubu Ecevit'e bu kesimler nezdinde büyük bir puan kazandırmıştır. Bundan dolayı Cumhuriyet tarihinde belki de ilk defa dinî cemaatlerden bazı kesimler bir sol partiyi desteklemiştir.

DSP'nin ikinci dikkat çekici söylemi ekonomi alanında görülmektedir. Seçim bildirgesinde özelleştirmeye taraftar olduğu açık biçimde anlatılmaktadır. Bildirgede "ülke ekonomisi açısından stratejik önemi olan KİT'ler dışındakilerin özelleştirilmesi, üretken ekonomik varlıklardan ülke ekonomisi için en yüksek yararı sağlayabilmek bakımından uygun olacaktır" denmektedir.² Özelleştirmeyi 1990'lı yıllarda bir gelir kaynağı olarak gören merkez sağ (özellikle DYP) anlayışa karşı DSP belli bir siyasi felsefeden hareketle özelleştirmeyi savunmaktadır. Nitekim özelleştirmenin amacı şu ifadelerle ortaya konmaktadır: "Özelleştirme üretim tesislerinden ülke ekonomisi için en yüksek verimi elde edebilmek, teknolojinin yenilenmesini güvence altına almak ve mülkiyetin tabana yayılmasını sağlamak için yapılacaktır."³ Dünyada özelleştirme aslında devletin üretimden koparılacak aslı görevleri olan adalet, güvenlik ve savunma alanına çekilmesi amacıyla yapılmaktadır. DSP özelleştirme ile ilgili bu liberal düşünce çizgisine gelmemiş olmakla birlikte, mülkiyetin tabana yayılmasını özelleştirmenin bir sonucu olarak görmek istemektedir. Devletin aslı görevlerine dönmesi zaten mülkiyetin bireylere bırakılmasına, dolayısıyla siyasette özel mülkiyet ilişkilerinin belirleyici olmasına bağlıdır. Bu bakımdan DSP'nin özelleştirmeyi "yüksek verim" ve "mülkiyetin tabana yayılması"nın bir gereği olarak görmesi sol bir partinin değişim çizgisi bakımından manidardır.

DSP'nin üçüncü dikkat çekici söylemi dış politika alanında görülmektedir. DSP Cumhuriyet tarihi boyunca adeta resmi ideolojinin bir parçası olarak görülmekte olan batı güdümlü Türk dış politikasını farklı bir mecraaya kaydıracağını beyan etmektedir. DSP iktidarda "ulusal çıkarlara dayalı, bölge-merkezli ve geniş açılımlı dış politika programı" takip edeceğinin altını çizmektedir.⁴ Bölge merkezli ve dış açılımlı politika Türk dış politikası için fazla aşına olunmayan bir yöne işaret etmektedir. DSP'nin dış politika anlayışında bölgede yer a-

lan ülkelerin önemi ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki ülkeler ise Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya'da yer alan ülkelerdir. Özellikle Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ile "şoven" bir tutum sergilemeden ilişkilerin derinleştirileceği ve hatta bu konuda faaliyet gösteren bir bakanlığın kurulacağı mesajı verilmektedir. DSP, seçim beyannamesinde, Batı ve özellikle Amerika merkezli dış politika anlayışına son vererek "bağımsız" bir dış politika çizgisi yakalayacağını açık biçimde ifade etmektedir.⁵

DSP, seçim bildirgesinde, siyasal özgürlüklerin önünü açacak bir yasal düzenlemenin de gerekli olduğunu ifade etmektedir. Siyasal özgürlük alanını açmak için ideolojiden arınmış yeni bir anayasanın hazırlanması gerektiğini açık biçimde ifade etmektedir: "Yeni Anayasa ayrıntılara girmemeli, özlü olmalıdır. Herhangi bir ideolojiyi dayatmamalıdır. Ancak, gerçek ve katılımcı demokrasiyi, hukuk devletini, ülke bütünlüğünü ve ulusal birliği, ülkemizde demokrasinin ve ulusal birliğin de gereği olan inançlara saygılı bir laik düzeni, insan hak ve özgürlüklerini sağlam güvence-lere bağlamalıdır."⁶ Önerilen Anayasa gerçekte Türk toplumunun ihtiyaç hissettiği tarafsız bir devlete ulaşmak için zorunlu olan bir anayasadır. Ancak DSP'nin bu seçim boyunca kendisine destek veren ve siyasal özgürlük alanını giderek daraltan zinde güçlere rağmen bu değişikliği nasıl yapacağı merak konusudur.

Güneydoğu sorununu bir "Kürt meselesi" olmaktan çok "ekonomik ve feodal" sorunların bir uzantısı olarak gören DSP toprak reformu yaparak bu sorunun önüne geçeceğini beyan etmektedir. Toprak reformu ile geniş topraklara sahip olan "Ağa"ların topraklarının herkese dengeli bir şekilde dağıtılacağı taahhüt edilmektedir. DSP'nin Güneydoğu konusundaki görüşleri büyük ölçüde romantik unsurlar taşımakta ve gerçeklerden uzak bulunmaktadır. Güneydoğuya Yaşar Kemal'in "İnce Memed"i gözlüğüyle bakarak oradaki sorunların temeline feodal düzen ve ağalık an-

layışını koymak Türkiye'nin yaşamakta olduğu modernleşme süreci içinde fazla anlam ifade etmemektedir. Zira modern yaşam içinde ortaya çıkmış olan ağalık sisteminin beslediği birkaç ağa Güneydoğudaki tüm ağaların gücüne denk güce ulaşmışlardır. Doğu ve Güneydoğu'daki verimsiz toprakları büyük bir servet ve güç kaynağı gören anlayış bugünkü Türkiye gerçeği ile bağdaşmamaktadır. Artık devran yüzyılın başında olduğu gibi toprak ağalarının devranı değil. O tarihlerde Türkiye'nin millî hasılası büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu için tarım önemli bir güç kaynağı teşkil etmekteydi. Bugün bir işveren-işçi sendikası veya medya ağası Güneydoğudaki bir çok ağayı cebinden çıkaracak kadar güçlü ve siyaset içinde etkili durumda bulunmaktadır. Güneydoğu'daki yoksulluğun ana nedenlerinden biri de devletin toplumun her kesiminden devşirdiği büyük gelir kaynaklarını bu ağalara cömertçe aktarmasıdır. Bu bakımdan DSP'nin romantik "köy ağalığı" nostaljisinden kurtularak gerçeğe dönmesi ve daha akılcı çözümler üretmesi gerekmektedir.

Kısaca DSP seçim bildirgesinde bir sol parti görüntüsü çizmekten çok, solun sağında yer alan "sağcı sol" bir görüntü çizmektedir. İktisadî anlamda merkez sağ partilere yakın bir çizgide dururken, siyasi anlamda milliyetçi-muhafazakâr partilere yakın bir konumda yer almaktadır. Bu bakımdan DSP seçimden sonraki politikasını seçim bildirgesinde ortaya koyduğu söylemleriyle tutarlı bir şekilde sürdürürse hem merkez sağ partilerle, hem de milliyetçi-muhafazakâr cemahta yer alan MHP ve FP gibi partilerle rahatça işbirliğine girebilir.

Merkez solda yer alan CHP seçime girerken kapsamlı bir seçim bildirgesi hazırlamak yerine yerel yönetimlerde ve ülke yönetiminde hedeflerini açıklayan küçük broşürlerle yetinmiştir. CHP "Yerel Çözüm 2000" adı altında yerel yönetimlerle ilgili köklü bir reform önerisi getirmektedir. Buna göre merkezi yö-

netimin kültür ve sanat, çevre, turizm, kent içi trafik, spor faaliyetleri, bazı sağlık ve eğitim hizmetleri yerel yönetimlere bırakılmaktadır. "Yerel Yönetimler Bakanlığı" ile merkezi idarenin bu tür faaliyetleri sadece denetleyeceği ve bu hizmetleri yaygın bir şekilde yerine getireceği bir yerel yönetim anlayışı getirilmektedir. Bununla birlikte yerel bazda katılımı artırıcı önlemlerin geliştirileceği mesajı verilmektedir. CHP'nin, 18 Nisan 1999 seçimlerine girerken, bir yenilik olarak ön plana çıkardığı tek hususun yerel yönetimler konusundaki keskin görüşleri olduğunu söylemek fazla abartılı olmayacaktır.

1976 yılında hazırlanmış olan programını 17 yıl sonra 1993 yılında yenilemiş olmasına rağmen CHP iki program arasında bazı istisnaların dışında ciddi bir farklılık ortaya koyamamaktadır. CHP programını, "ideolojik özümüz ve temel tercihimiz" dediği klasik resmi ideolojinin temel unsurlarını bir kez daha savunarak bina etmektedir. Bu parti devletin resmi ideolojisinin ana omurgasını oluşturan Altı Ok'un bugün için tartışma götürmeyen devletçilik, halkçılık, milliyetçilik ve devrimcilik gibi ilkelerini klasik jargonun kalıpları içinde, demokrasinin özü ile bağdaşıp bağdaşmadığını göz ardı ederek savunmaktadır. Altı Ok'ta yer alan laikliğin biraz daha demokratik bir üslup ile ortaya konduğunu görüyoruz. CHP programında laikliği toplumun bütünlüğüne katkı yapan, barışı, karşılıklı anlayışı ve hoşgörüyü kurumlaştıran bir sistem olarak ortaya koymaktadır. CHP programında ortaya konduğu kadarıyla "laik devlet, din, inanç, düşünce özgürlüklerinde farklılaşanlar arasında bir taraf değildir; ortak güvencenin düzenleyicisidir".⁷

Doğrusu CHP programında yer almış olan bu laiklik anlayışını okuyunca insan laikliği Türkiye'de inanç ve düşünce özgürlüğü önündeki en önemli engel haline getiren anlayışın nereden kaynaklandığını sormaktan kendini alamıyor. Bilindiği gibi devletin resmi ideolojisi CHP'nin ideolojik referansları ve değerle-

riyle sarmalanmış durumdadır. CHP laikliği “nötral” ve “tarafsız” bir devlet olgusu ile açıkladığına göre o zaman devleti tunç gibi sert bir ideolojiyle donatan ve bu ideolojiyi modern özgürlükçü değerler karşısında bir ayak bağı durumuna getiren kimdir? Yazılı dokümanlarında özgürlükçü bir laiklik anlayışı çizen CHP sosyal yaşamın pratiğinde özellikle inanç özgürlüğü söz konusu olunca modern tarihimiz boyunca bir ayak bağı oluşturmuş ve 1990’lı yıllarda da oluşturmaya devam etmiştir. İnanç özgürlüğünü içerecek tarzdaki demokratik açılım Türkiye’de her zaman karşısında CHP ve onun devlet içindeki “zinde güçlerini” bulmuştur. Bugün din eğitiminden, Türk toplumunun geleneksel yaşam tarzının bir parçası olan başörtüsüne kadar inanç özgürlüğü konusundaki talepler karşısında kopartılan kızılca kıyametlerin altında her zaman CHP yer almamış mıdır? CHP pratikte dinsel yaşam alanına karşı sadece kayıtsız kalmakla yetinmemiş, aynı zamanda dinsel yaşam pratiğine, değerlere, sembollere karşı acımasız bir tavır da takınmıştır. CHP’nin 1993 yılında hazırlanmış olan yaklaşık 240 sayfalık programında toplumsal sorunlar değişik veçheleriyle ayrıntılı biçimde ortaya konmuş olmasına rağmen inanç özgürlüğü konusunda tek bir satır yer almamıştır. Hatta Türk toplumunun temel harçlarından olan ve Türklerin tarihi boyunca fevkalade önemli bir sosyolojik müessese olan din ile ilgili tek bir açıklama yoktur.

CHP özelleştirmeye açık olduğuna ilişkin sinyaller vermektedir. KİT’lerin rehabilite edilerek yeniden rekabet edebilir hale getirileceğini üstüne basa basa ifade ederken, özelleştirme konusunda ürkek bir tavır takınmaktadır. Üretimde kalite ve verimlilik için özelleştirmeye açık olduğu mesajı vermekle birlikte “Kamu Ekonomik Girişimciliği”nin terk edilmeyeceğinin altı çizilmektedir.⁸ CHP 18 Nisan seçimlerine girerken net biçimde geleneksel ideolojik tercihleriyle dünyanın 2000’li yıllardaki gerekleri arasında sıkışan ve bu sıkışıklığı kaçamak ifadelerle ge-

çistirmeye çalışan bir görüntü vermektedir. Küreselleşen dünyada ön plana çıkan en önemli değer hiç kuşkusuz “özgürlük”tür. Özgürlük sadece siyasal yaşam alanıyla sınırlı değildir, dünyanın geldiği noktada dinsel yaşamdan, ekonomik girişimciliğe kadar her alanda esas olarak kabul edilmektedir. Zaten dünyanın bilgi araçları sayesinde küresel bir köy görüntüsü kazandığı günümüzde, özgürlüğe karşı durmak sele karşı kürek çekmeye benzer. Bu gelişme karşısında hiçbir partinin, hatta devletin göstereceği bir mukavemet gücü yoktur. Kendi toplumunu dünyaya kapatarak yeniden ideolojik bir cendereye alacak devletlerin modası eski sosyalist blokta yer alan diktatoryal devletlerle birlikte tarihe gömülmüştür.

1990’lar boyunca CHP’nin Türkiye’de sergilemekte olduğu anlayış ve ortaya koyduğu siyasî tutum bu partinin dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalamayacağını açık biçimde göstermiştir. Bu seçimlerde alınan sonuç CHP’ye net bir mesaj vermiştir: Ya 1930’lu yılların faşist ve sosyalist dünyasında yükselen değerler doğrultusunda formüle ettiğin ve devlete kutsal bir elbise gibi giydirdiğin resmi ideolojinle baş başa ancak siyasî hayatın dışında kalacaksın; ya da dünyadaki gelişmelere gözünü açarak, dünya realitesini görerek dünyada inanç, düşünce ve teşebbüs alanında esen özgürlük havasından Türk insanının da yararlanması yönünde esnek bir çizgiye geleceksin. Erdal İnönü’nün 1993 yılında CHP Genel Başkanlığından ayrılmasıyla Murat Karayalçın Lenin’in söylemlerini kullanarak CHP Genel Başkanlığına gelmişti. Daha sonra Karayalçın’a göre biraz daha yumuşak olan Deniz Baykal Genel Başkanlığa gelmiş, ancak o da CHP’nin Türk siyasî hayatında yer alması için yeterli olamamıştır. Önümüzdeki yıllarda CHP ya tarihsel misyonuna soyunarak 1930’lardaki gibi Mussolini-Stalin çizgisinde bir parti olarak varlığını sürdürecektir, ya da modern dünyanın geldiği noktada yerini alacak bir siyasî anlayışa yönelecektir.

Merkez Sağ Partiler

Merkez sağda yer almasına rağmen CHP gibi dünya realitesine kapalı olarak seçimlere giren diğer bir parti de ANAP olmuştur. Aslında ANAP, lideri Turgut Özal döneminde Türkiye'nin Cumhuriyet dönemindeki paradigmasında devrim niteliğinde bir açılım yapmış ve Türkiye'yi gerçek anlamda "muasir medeniyetler" seviyesine çıkaracak bir ufka imza atmıştı. Özal'ın Türkiye'ye kazandırdığı en önemli yenilik "açık toplum"a ilişkin Türk insanının önüne koyduğu yeni sayfa olmuştur. Özal bir yandan "devlet"in üzerindeki esrar perdesini kaldırarak bu perdenin altındaki görüntüyü toplumun önüne koydu; bir yandan da toplumun üzerindeki perdeyi kaldırarak devlet tarafından görünmez kılınan varlık alanlarını kamusal ve siyasal yaşam alanında görünür kıldı. Devlet üzerindeki esrar perdesi kalkınca toplum devletin içindeki liyakatsizliği, verimsizliği, kalitesizliği, yolsuzluğu, rüşvet ve kulluk düzenini görmeye başladı. Bu aslında Türkiye'deki kutsal devlet imajına indirilmiş büyük bir darbeydi. Toplum üzerindeki perdenin kaldırılmasıyla da devlet için bir korku kaynağı olarak görülen ve uzun süre bastırılan kimlikler simgeleriyle birlikte kamusal yaşamda boy göstermeye başladılar. Özal'ın Türkiye'nin bu iki gerçeğini gün yüzüne çıkarılmasından kuşkusuz en fazla rahatsız olan kesim devletçi elitlerdi. Bu bakımdan devletçi elitler 1990'lı yılların ortalarından itibaren Demirel, Yılmaz ve Ecevit üçlüsüyle bu gelişmenin karşısına dikilmişti.

Mesut Yılmaz'ın ANAP'ın başına getirilmesi, aslında Türkiye'yi devletçi bir çemberden kurtararak dünyaya entegre etme çabasında olan bir partinin bu yöndeki arayışlarına son verip ülkeyi tekrar devletçi elitizmin tasallutuna sokmaya dönük bir operasyon idi. Zira Yılmaz'ın devletçi Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'e olan hayranlığının dışında siyasi hiçbir özelliği yoktu. Ne bir karizması, ne mahiyetindekilere yol gösterecek bir siyasi ufku

ve felsefesi, ne de politik bir liderde bulunması gereken zeka kıvraklığı vardı. Mesut Yılmaz ANAP'ın başına geldiğinde devlet geleneğine ve protokole büyük önem veren Aydın Yalçın "az gülen, tane tane konuşan, ciddi duruşlu, devleti tam temsil eden biri nihayet devletin başına geliyor" şeklinde bir yorum yapmıştı. Gerçekte Yılmaz'ın bunların dışında kendisini ön plana çıkaracak bir özelliği olmadığı gibi, yönetimde daha çok "kaptisli", "kindar", "uzlaşmaz" ve inceden inceye hesaplar yapan bir imaj çizmiştir. Nitekim Yılmaz ANAP'ın başına geldikten sonra yaptığı ilk iş parti içindeki potansiyel muhalefet liderlerini ve Özal'ın ekibini adım adım tasfiye etme sürecini başlatmak olmuştur.

Özal'ın vefatıyla birlikte Cumhurbaşkanı seçilen ve ilk demeci "devleti kurtarmaya geldim" şeklinde olan Süleyman Demirel'in Türk siyasetinde belirleyici bir konuma gelmesiyle birlikte Yılmaz'a da gün doğmuş oldu. Yılmaz bilinçaltındaki "devletlü" ciddiyetini Demirel ve Ecevit desteğini yanına alarak sergileme imkânı buldu. 1995 seçimleri öncesinde parti içindeki muhafazakârları tasfiye ederek giren Yılmaz'ın bu seçimde yaptığı tek şey Tansu Çiller ile giriştiği mücadele idi. 1995 seçimleri sonrasında Yılmaz bundan sonraki hedef kitlelerinin DSP meyilli merkez sol seçmen olduğunu açık açık ifade etmişti. 18 Nisan seçimlerine girinceye kadarki dönemde Türk siyasal yaşamının kilit noktasında ANAP yer almıştır. Ancak bu dönemde ANAP giderek sola kayan bir görüntüyü her defasında ortaya koyduğu icraatlarıyla pekiştirdi. Yılmaz, Türk siyasal yaşamına Çiller'le olan kavgası ve muhafazakâr kesimleri cendereye alan icraatlarının dışında bir şey kazandıramadı.

Gerçekleştirdiği icraatlarla muhafazakâr kesimlere sırt dönen ANAP 18 Nisan seçimlerine bir yandan Yılmaz'ın bıraktığı izlenim ters bir seçim kampanyası, bir yandan da sol bir jargon kullanarak girdi. Mesut Yılmaz 1991 seçimlerine girerken diğer liderlere yönelttiği

en büyük eleştiri bu liderlerin gerçekçi olmayan taahhütlerde bulunduğu yolundaydı. 1999 seçimlerine kadar “dürüstlük”ten başka bir şey taahhüt etmeyen, ciddi, asık suratlı, somurtkan, kavgacı, tane tane konuşan bir lider imajı çizen Yılmaz kampanyada kendisiyle tam anlamıyla çelişen bir imajla toplumun karşısına çıkarıldı. Billboardlarda uzun süre asılı duran zoraki gülümseyen resimleri Yılmaz’ın gerçeğiyle hiçbir şekilde uyuşmamaktaydı. Bununla birlikte Yılmaz seçime en fazla taahhütte bulunarak giren bir lider oldu. Yılmaz 18 Nisan seçimlerine neredeyse diğer liderlerin vaatlerinin toplamından daha fazla taahhütlerde bulunarak girdi. Halbuki Türk siyasetini bilen biri seçmenin artık taahhütlere kanmadığını, hatta taahhütlerin sezmen nezdinde ters teptiğini, Türk seçmenin yıllarca karşılaştığı karşılıksız taahhütlerden dolayı siyasetçiye güvenmediğini bilmesi gerekiyordu. Batıdaki seçim kampanyalarını andıran görkemlilikte kampanyayı hazırlayanların Türkiye ve Türk seçmeni gerçeğinden çok uzak olduğu gözden kaçmamıştır.

ANAP ikinci olarak sol bir jargon kullanarak bu seçime girmiştir. Türkiye’de solun ön plana çıkan özelliği çoğunlukla karşılıksız taahhütlerde bulunması, bol keseden dağıtması, üretimden çok tüketime ilişkin mesajlar vermesidir. ANAP “Türkiye Sözleşmesi” ile sadece sol bir jargon kullanmakla sınırlı kalmadı, aynı zamanda sosyal devletin gereği olan bir söylem de kullandı. Özal döneminin özelleştirme, inanç, düşünce ve teşebbüs hürriyeti yönündeki söylemine karşın ANAP bu seçimde sosyal devletin gereği olan iş, konut, eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık gibi alanlarda iyileştirici taahhütlerde bulundu. Tüm çalışanları kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacak işsizlik sigortası, yüzde 5’lik enflasyon, mevcudun iki katına yakın sağlık kuruluşu, her aileye bir konut, tüm ülkede tarım ve ürün sigortası, herkese iş güvencesi gibi taahhütleri içeren Türkiye sözleşmesi Türkiye’nin gerçeğinden oldukça uzak olduğu gibi, zaten seçmen

kafasında yer alan “bol keseden atan siyasetçi” imajının pekişmesine de yol açmıştır.

Kısaca, Mesut Yılmaz yönetimindeki ANAP, Turgut Özal yönetimindeki ANAP’la taban tabana zıt bir konumda bulunmaktadır. Turgut Özal dönemindeki ANAP merkez sağın temel çizgisini daha ileri adımlar atarak sürdürürken, Mesut Yılmaz yönetimindeki ANAP merkez sağın 1950’lerden bu yana Türk insanına kazandırdığı bazı temel hak ve özgürlüklerini elinden almıştır. Mesut Yılmaz yönetimindeki ANAP hem söylemi, hem icraatları, hem de parti yönetimiyle bugün Türk siyasal yaşamında “solcu-sağ” bir konumda yer almaktadır. Bu parti merkez sağın solundaki seçmen kitlesine hitap etmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda malum dört eğiliminin üçünü büyük ölçüde tasfiye ederek tavanda da sosyal demokrat blokun eline geçen bir parti görüntüsü sergilemektedir.

Merkez sağın diğer partisi DYP’nin, ANAP’a göre geleneksel çizgisiyle daha tutarlı bir söylem ile 18 Nisan seçimlerine girdiği dikkat çekmektedir. Tansu Çiller “daha az devlet, daha çok toplum” söylemini kullanarak DYP Genel Başkanlığı’na gelmişti. Çiller’in DYP’nin başına geldiği dönemde Türkiye’de ciddi biçimde bir Özal arayışı bulunmaktaydı. Özal’ın Türk siyasal yaşamına vizyon kazandıran özelliği ölümünden sonra daha iyi anlaşılır olmuştur. Bu bakımdan Türkiye’de Özal’ın misyonunu üstlenecek bir siyasetçi boşluğu siyasal çevrelerde ciddi biçimde hissedilmekteydi. Tam bu sıralarda ortaya çıkan Çiller daha çok Özal’ı andıran söylemler kullanılarak Türk siyasal yaşamında yer almaya çalıştı. Çiller’in devlet adabını ve ciddiyetini zorlayan davranışlarının yanı sıra “zinde güçler”e ters düşen çıkışları zamanla devletçi elitin kendisinin karşısına dikilmesine yol açtı.

DYP’nin başında siyasete atıldığı günden bu yana günübirlik politikaları ve manevraları bir yana bırakılırsa söyleminde ve siyasi dü-

şüncesinde en istikrarlı politikacılardan birinin Çiller olduğunu söylemek fazla abartılı olmayacaktır. Çiller'in devleti küçültmeye ve sermayeyi tabana yaymaya dönük düşünceleri Genel Başkanlık koltuğuna oturduğu günden bugüne kadar devam eden bir düşüncedir. Süleyman Demirel'in Çankaya köşküne çıkmasından sonra Başbakanlık koltuğuna oturan Çiller o tarihlerde iktidar ortağı olarak yanına aldığı SHP'ye büyük bir darbe indirmişti. Özellikle özelleştirme konusunda isteksiz, hatta buna karşı ayak bileyen SHP Çiller ve DYP yürüncesine girerek o tarihlerde bir merkez sağ partinin neredeyse tüm isteklerine boyun eğecek duruma gelmişti. Çiller'in sol ile kurduğu koalisyonlarda uygulanan temel politikalar daha çok sağ politikalar olmuştur. Halbuki Mesut Yılmaz'ın sol ile kurduğu koalisyonlar döneminde icra edilen politikalar daha çok sol yürüngede politikalarlardır. Çiller solu sağın yürüncesine oturturken, Yılmaz sağı solun yürüncesine çekmiştir.

DYP 18 Nisan seçimlerine liberal fikirlerden esinlendiği izlenimini veren "II. Demokrasi Programı" söylemi ile girdi. İkinci demokrasi programı Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlığına geldiği sıralarda vurguladığı "daha az devlet" anlayışını tamamlayıcı nitelikte bir program imajı uyandırmaktadır. Programda bireysel hak ve özgürlüklerin açılımına ve toplumsal katılıma daha fazla imkân verecek yasal reform önerisi net biçimde ortaya konmaktadır. Liberal bir iktisadî anlayış savunan II. Demokrasi Programı, "hür teşebbüs düzeni ve bireysel girişimciliği" desteklemenin DYP'nin temel hedefi olduğunu açık bir üslup ile beyan etmektedir. Özelleştirme yoluyla devletin ekonomik girişimciliği terk ederek, asli görevlerine döndürüleceğinin ve devletin küçülmesi esasına göre yerel yönetim ve vergi politikaları geliştirileceğinin altı çizilmektedir.⁹ II. Demokrasi Programında toplumun sırtında yük olmaktan çıkan, toplumun nefes almasına imkân tanıyan, giderek asli görevleri olan adalet, savunma ve güvenlik alanlarıyla sınırlı

olan, ekonomik yaşamı tamamen topluma devreden bir devlet anlayışı öngörülmektedir.

1983-1991 yılları arasındaki ANAP'ın misyonunu bir ölçüde 1993 yılından sonra Çiller başkanlığındaki DYP'nin üstlenmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Yılmaz 1980'li yılların Süleyman Demirel'inin rolüne soyunurken, Çiller'in o tarihlerdeki Özal'ın rolüne soyunduğu dikkat çekicidir. Nitekim 18 Nisan seçimlerine giderken Yılmaz Demirel tarzı popülist vaatlerle toplumun karşısına çıkarken, Çiller bazı popülist vaatlerin yanında Özal tarzı toplumun özgürlük yönündeki özlemlerine tercüman olan bir söylem de kullanmıştır. Bugün çanlar Yılmaz'ın lehine estiği için Çiller Yılmaz'a göre daha fazla kısıp alınmış durumdadır. Zira Çiller Özal'ın yaptığı gibi taşları yerinden oynatacak politikalara el atmaktadır. Taşları yerinden oynatan icraatlardan biri devlet rantını büyük holdingler yerine sermaye olarak tabana yayma ve küçük ölçekli işletmelere dayalı bir kalkınma hamlesi başlatma girişimidir. Bu girişim gayet doğal olarak devlet rantıyla palazlanan, sergilediği ekonomik performansın kat be kat fazlasını devletten almaya alışmış olan büyük holdingler ile, özelleştirme sonucunda çıkar çarkı bozulan kesimleri rahatsız etmektedir. Çiller'i siyasî hayattan tasfiye etmeye dönük çabaların temelinde yatan gerçeklerden biri de budur. Çıkar çarkı zedelenen kesimler aynı mücadeleyi 1980'li yıllarda Özal'a karşı da vermemişler miydi? Ancak 1980'li yıllarda politikada iyice yıpranmış olan ordunun kışlasına geri dönmesi Özal lehine esen önemli bir şans rüzgârıydı. Halbuki bu şans rüzgârı bugün Çiller için esmemektedir. Hatta, tersine bir rüzgâr vardır.

18 Nisan Seçimlerine girerken merkez sağın "merkezî" söylemini büyük ölçüde terk ettiği görüldü. Merkez sağın liderlerinden Yılmaz partisinin ibresini sola çevirirken, Çiller bu ibreyi milliyetçi-muhafazakâr cenaha çevirdi. Bu seçimde milliyetçi ve dinî çevrelere en fazla mesaj gönderen lider Çiller olmuştur.

Yılmaz soldan oy almaya çalışırken, Çiller milliyetçi ve muhafazakâr kesimlerden oy almaya çalışmıştır. Ancak her iki lider de bu konuda başarılı olamamıştır. Gerek sol seçmen, gerekse milliyetçi-muhafazakâr seçmen adeta “aslı varken size neden” dercesine bu iki partiye yönelmekten çok kendi partilerini desteklemiştir. Seçimin sonucunda merkez sağın geleneksel “merkez” söyleminin daha fazla sağa ve sola çekilmesiyle merkezin odak noktası zayıflamış ve merkez sağ partiler tarihinin en büyük yenilgisini almıştır.

Milliyetçi-Muhafazakâr Partiler

Milliyetçi-muhafazakâr cemahta Milliyetçi Hareket Partisi ile Fazilet Partisi değerlendirilecektir. Fazilet Partisi milliyetçi bir kimlikten çok dinsel ve muhafazakâr bir kimlik sergilemektedir. Ancak Türkiye’deki dinî kesimlerin muhafazakâr özellikler taşıdığı varsayıldığında bu partiyi “muhafazakâr” bir parti olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Aynı durum MHP için de söz konusudur. MHP büyük ölçüde milliyetçi özellikler taşımakla birlikte dinî ve manevi değerlere önem veren geniş bir seçmen tabanına da sahiptir. Bu bakımdan bu iki partiyi milliyetçi-muhafazakâr olarak nitelendirmek mümkündür.

18 Nisan seçimlerine büyük bir söylem değişikliği yaparak giren partilerden biri hiç kuşkusuz Fazilet Partisi olmuştur. Fazilet Partisi selefi durumundaki Refah Partisi’nin teşkilat omurgası ve seçmen tabanının mirası üzerine kurulmuş bir partidir. Ancak FP ile RP arasındaki bu tevarüse rağmen iki partinin söylemi arasında büyük bir farklılık göze çarpmaktadır. RP’nin kolektif bir sosyal ve siyasal proje hedefleyen “adil düzen” söylemi yerini belirgin biçimde “liberal” açılımları olan bir söyleme bırakmış durumdadır. Gerek ekonomide, gerek dış politikada, gerekse toplumsal ve siyasal projesinde FP’nin seçim bildirgesinde ortaya koyduğu hedefler RP’nin ortaya koyduğu hedeflerle taban tabana zıt bir görüntü sergilemektedir.

FP seçim bildirgesinde liberal bir ekonomi projesi ortaya koymaktadır. Seçim bildirgesinde ifade edildiği biçimiyle FP devletin asli görevlerine dönmesi için ekonomik yaşamdan mutlak anlamda elini çekmesini istemektedir. FP devlete ekonomide rekabeti sağlamak için hukuksal bir alt yapı oluşturmak, adalet ve güvenliği sağlamak, fiziksel alt yapıyı tesis etmek ve sosyal dengeyi sağlayıcı-düzenleyici bir konumda bulunmak gibi görevleri yüklemektedir.¹⁰ FP “serbest piyasa şartlarına uygun, özel mülkiyete ve teşebbüs hürriyetine dayalı, dışa açık, üretim ve rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir kalkınma modeli”ni benimsediğini belirtmektedir.¹¹ FP küreselleşen dünya şartlarında “üreten” devlet anlayışının artık yerini “düzenleyen ve denetleyen” devlet anlayışına bıraktığını beyan etmektedir. Üreten devlet anlayışı II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan yeniden imar anlayışının bir sonucuydu. Halbuki bugün ekonominin küresel bütünleşmesi ve demokrasinin global biçimde yaygınlaşması sonucunda artık müdahaleci ve üretici devletler yerini düzenleyici devletlere terk etmiştir. Bu noktadan hareketle FP kamu bankaları dahil devletin elindeki tüm kamusal işletmeleri hızlandırıcı bir program çerçevesinde özelleştireceğini ifade etmektedir.

FP ekonomi anlayışıyla uyumlu bir siyasal anlayış ortaya koymaktadır. ANAP’ın 1980’li yıllarda vurguladığı düşünce, inanç ve teşebbüs hürriyetini FP seçim bildirgesinde ortaya koymaktadır. FP’ye göre siyasal rejimlerin meşruiyet temelini insan hakları oluşturmaktadır. İnsan haklarını ihlal eden yönetimlerin meşruiyeti tartışma götürür. FP’ye göre şiddete yönelmedikçe hiçbir düşünce suç kapsamında düşünülemez. Nitekim iktidara gelmeleri halinde Türk Ceza Kanununun 312. Maddesi ile Terörle Mücadele Kanununun 8. Maddelerinin değiştirileceği ifade edilmektedir. Bu parti düşünce özgürlüğünü ana hedef haline getiren bir laiklik anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Beyannamede ortaya koyduğu kadarıyla parti “laikliğin din, dinin ideoloji gibi anlaşıl-

masına karşıdır".¹² FP'nin laiklik anlayışı isteyenlerin istediği inancı seçebilmesi ve yaşayabilmesi hürriyeti olarak ortaya konmaktadır. Bu laiklik anlayışına göre devlet inançlar arasında taraf değil, hakem olmak durumundadır.

FP'nin laiklik konusunda getirdiği tanım aslında diğer partilerin getirmiş oldukları tanımdan çok da farklı değildir. Gerek DSP, gerekse CHP laikliği din karşıtı bir ideoloji olmaktan çok, değişik inançlar arasında bir uzlaşma, bir diyalog zemini olarak gördüklerini beyan etmektedirler. Merkez sağ partilerin laikliğe yükledikleri anlam da fazla farklı değildir. Bu durumda Türk siyasal yaşamında laikliğin neden kritik politik kavramların başında geldiğini sormak gerekiyor. İster istemez Türkiye'deki laiklik uygulamalarının burada seçim beyannameleri irdelenen siyasal partilerin dışındaki başka aktörler tarafından sahneye konduğu yolunda bir izlenim doğmaktadır.

FP'nin dış politika konusundaki anlayışı da büyük ölçüde RP'den farklılıklar taşımaktadır. RP lideri Necmettin Erbakan'ın yıllarca kullandığı "İslam ülkeleri ortak pazarı" gibi bir anlayıştan eser yoktur FP'nin seçim beyannamesinde. DSP'nin seçim bildirgesinde olduğu gibi "bölge merkezli" bir dış politikanın güdüleceği, ancak bu politikanın batıya kapalı olmayacağı mesajı verilmektedir. Dünyada gelişmekte olan globalleşmenin getirdiği bir zorunluluk olarak Türkiye'nin batı bloku içinde yer almasının kendi çıkarına olacağı varsayımından hareketle FP Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini tamamlayacağını ifade etmektedir. Avrupa içinde kalan bir Türkiye ve tarihi bağlarından dolayı Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleriyle daha fazla siyasî ve iktisadî işbirliği öngören bir dış politika anlayışı kabul edilmektedir.¹³

RP'nin halefi olarak Türk siyasal yaşamına giren FP kendi selefinden büyük ölçüde uzak bir söylem ve kimlik geliştirmeye çalışmaktadır. RP adil düzen söylemiyle diğer partilerin tümünü aynı mesabede tutarak bu partilerden köklü biçimde farklılaşan bir kimlik ortaya

koymaktaydı. Sadece muhalefete kaynaklık edecek bir kimlik farklılaşması ortaya koymakla yetinmemiş, biraz daha ileri giderek sistemin tümünde köklü bir değişimi öngören bir proje geliştirmişti. Bu projenin tamamlayıcı unsurları niteliğindeki ekonomik ve siyasî hedefleri dünyadaki mevcut koşullarda gerçekleştirilmesi imkânsız bir noktada durmakta, bu bakımdan bir siyasî ütopya niteliği taşımaktaydı. Oysa FP'nin seçim bildirgesi dünyadaki gelişmeleri temel alarak siyasal ve iktisadî projeler geliştirmektedir. Bu noktadan hareketle RP'nin kapatılmış olmasının bu partinin halefi durumunda bulunan FP'yi gerçekçi bir çizgiye getirdiğini, dolayısıyla bu parti için daha "hayırlı" sonuçlara yol açtığını söylemek mümkündür. Şayet kapatılmamış olsaydı belki de RP dünyadaki gelişmeleri görmezlikten gelecek projelerle Türkiye'de bir gerginlik unsuru olmaya devam edecekti.

Hiç kuşkusuz 18 Nisan seçimlerinin en büyük galibi oy oranını bir mislinden daha fazla arttıran milliyetçi-muhafazakâr yelpazedeki MHP'dir. MHP'nin uzun süren hazırlıklarına ve alttan alta devam eden derin çalışmalarına vakıf olmayanlar bu partinin ani çıkışı karşısında şaşkına dönmüşlerdir. MHP'nin Türkiye'den sonra içine girdiği psikolojik sorumluluk duygusu bu partiye gönül verenleri iktidar aşkıyla adeta tutuşturmuştur. MHP'liler her vesileyle kendilerini Alparslan Türkeş'in hedefi olan iktidara endekslediklerini dile getirmiş ve bu yöndeki arzularını hararetle ifadelerle ortaya koymuşlardır. Türkiye'nin değişik sorunlarıyla ilgili çok sayıda araştırma yapan, bu araştırmaları birer kitapçık olarak basan ve çözüm önerilerini ortaya koyan MHP, yayınladığı her kitabın baş sayfalarına koyduğu Türkeş'in resminin altına şu ibareyi yerleştirmiştir: "Unutmadık, unutmayacağız. Söz verdik iktidar olacağız". Türkeş'in manevi şahsiyetine verdikleri iktidar olma sözü ve bu sözün sağladığı psikolojik donanımla sürdürdükleri derin çalışmalar göz önüne alındığında MHP'lilerin 18 Nisan seçimlerinde iktidar ortaklığına yü-

rüyüşü anlamına gelen seçim galibiyetlerinin tesadüf eseri olmadığı anlaşılır.

MHP seçimlerden çok önceleri oluşturduğu “Siyaset Okulu” aracılığıyla Türkiye’nin ekonomik ve sosyal sorunlarına ilişkin yaklaşımlar geliştirmiş ve bu yaklaşımları kitapçıklar halinde basarak taban kitlesine yaymıştır. Türkiye’nin yaşamakta olduğu enflasyon, işsizlik, çevre sorunları, yerel yönetimler gibi değişik alanlarda kitapçıklarla seçmen tabanını Türkiye sorunlarını çözmek için hazırlayan bu parti aynı zamanda tabanını iktidara da şartlandırmıştır. MHP başta seçim bildirgesinde olmak üzere Siyaset Okulu aracılığıyla yayınladığı bir çok eserde milliyetçi ve muhafazakâr düşünce modülüne uygun aşkın bir devlet anlayışı ortaya koymaktadır. Yukarıda analiz edilen diğer siyasal partilerin hemen hemen tümü devleti toplumun hizmetinde ve hatta altında araçsal bir kurum olarak tasavvur ederken, MHP devleti toplumu kuşatıcı, aşkın ve yüce bir otorite olarak telakki etmektedir. Devleti “ebed müddet” olarak kabul eden MHP bu kurumu toplumun itibar ve saygısının en üst temsilcisi olarak kabul etmektedir.¹⁴ Devlet MHP’nin en hassas olduğu kurumlardan birini teşkil edince doğal olarak bu kurumun itibarını zedeleyici her tür çabaya karşı da MHP’de büyük bir teyakuz ve hassasiyet bulunmaktadır.

MHP devlet anlayışını demokratik çerçevede tanımlayarak devletin meşruiyetinin temel dayanağının millî irade olduğunu vurgulamaktadır. Din-devlet ilişkisini açıklarken de MHP millî iradenin göz ardı edilemeyeceğini beyan etmektedir. Bu anlamda MHP’ye göre bir “devlet düzeni, din ve vicdan hürriyetini içerdği ölçüde laik ve demokratik olur. Laiklik bir toplumun üyelerinin inançlarını yok saymadan bir arada kardeşçe yaşamayı temin ettiği ölçüde bir değer ve anlam ifade eder”.¹⁵ Laiklik anlayışını bu şekilde ortaya koyan MHP üniversitelerde sürmekte olan başörtüsü sorununun laiklikle bağdaşamayacağını da altını çizmekte ve bu soruna Meclis çatısı al-

ında çözüm getireceğine işaret etmektedir.

Dış politika konusunda son derece iddialı bir söylem geliştiren MHP dış politikasının ana hedefi olarak Necmettin Erbakan’ın 1970’li yıllarda kullandığı “lider Türkiye” sloganını kullanarak ifade etmektedir. Millî bir dış politika çizgisi ortaya koyacağını beyan eden bu parti dış politikasının gereği olarak Türkiye’yi içinde yaşadığı bölge, Türk dünyası ve İslam dünyasında model bir ülkeye getirmenin yanında, merkezi bir noktaya da getireceğini de belirtmektedir. Türkiye “millî dış politika” sayesinde bir yandan tarihî bağlarının bulunduğu ülkelerle, öte yandan da İslam ülkeleriyle daha fazla ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği sağlayacaktır. Ürdün, Mısır, İsrail ve Filistin gibi ülkelerle “Doğu Akdeniz Birliği”nin oluşturulacağı ve bu birlik çerçevesinde Türkiye’nin merkezinde yer aldığı bir ilişki ağının kurulacağı vurgulanmaktadır. MHP seçim bildirgesinde ayrıca Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlarla dostluk ve işbirliğini geliştirmek üzere “Avrasya Birliği” projesini geliştireceğini beyan etmektedir.

MHP Türk cumhuriyetleriyle ekonomik, kültürel ve sosyal işbirliğini daha fazla hızlandırmak için özel bir politika geliştirmektedir.¹⁶ Türk cumhuriyetleri ile ekonomik ilişkileri derinleştirmek ve buna süreklilik kazandırmak üzere sadece “Türk Dünyası Bakanlığı” kurmakla yetinilmeyeceği, aynı zamanda, “Türk Dünyası Ortak Pazarı”nın kurulacağı da ifade edilmektedir. Batıyla ilişkilerin Türkiye’nin çıkarları çerçevesinde karşılıklı tekabülîyet esasına göre yürütüleceği dış politikanın diğer bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda Batının Türkiye’ye karşı takındığı itici tavrın aynısı ile mukabele görmesi gereğinin altı özellikle çizilmektedir.

MHP gerek seçim bildirgesinde gerekse seçime hazırlığını ifade eden değişik kitaplarda Türkiye’nin sorunlarını millî bir ruh ve coşku ile ele almaktadır. Türk ekonomisine ilişkin

politikaları da millî hassasiyetleri ön plana çıkaran tarzda kurgulamaktadır. Bu noktadan hareketle KİT'lerin özelleştirilmesi verimli ve üretken ekonomik sektörlerin geliştirilmesi için gerekli görülmektedir. Özelleştirme ile sermayenin tabana yayılması ve böylece alt sosyal gruplarla yüksek sosyal gruplar arasındaki mesafenin kapatılması amaçlanmaktadır. MHP, özelleştirmenin gerek üretken ekonomik sektörlerin gelişimi, gerekse yabancı sermayenin Türkiye'ye getirilmesi için hararetle savunulduğu bir çalışma ile seçmenin karşısına çıkmaktadır.¹⁷ Bu çalışmada özelleştirmenin tekelleşmeye ve yabancı sermaye sömürgeciliğine yol açacağı yolundaki yanlışların aksine üretkenliğe ve istihdama yol açacağı savunulmaktadır. MHP özelleştirmeye devlet-mülkiyet ilişkileri temelinde bir konum tayin etmekten ziyade verimlilik ve üretkenlik açısından yaklaşmaktadır.

MHP gerek seçim bildirgesinde gerekse Türkiye'nin sorunlarına ilişkin yayınladığı kitapçıklarda özellikle milliyetçilik ve Güneydoğu sorunu üzerinde durmaktan imtina etmektedir. Seçim bildirgesinde milliyetçiliği milletin ortak bilincinin bir ifadesi olarak kısaca tanımlamakla yetinmiştir. Güneydoğu sorununa ilişkin en ufak bir açıklamanın olmayışı ise ayrıca dikkat çekicidir. MHP Siyaset Okulu aracılığıyla yayınladığı "Türkiye'nin Temel Sorunlarına Yaklaşımlar" adlı kitapçıkta Türkiye'nin sosyal sorunlarını ayrıntılı biçimde ortaya koymasına rağmen Güneydoğu sorunuyla ilgili herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir.¹⁸ Bu kitapçıkta terör konusuna girmekten de sakınıldığı dikkat çekmektedir. MHP gerek seçim bildirgesinde, gerekse partiyi seçmene tanıtan diğer çalışmalarında kendisini PKK karşıtlığı ile konumlandırmaktan özenle kaçındığı için Güneydoğu ve PKK konusunda açıklamalardan kaçındığı izlenimini vermektedir.

MHP'ye biraz daha yakından bakıldığında bu partinin tesadüf eseri olarak 18 Nisan se-

çimlerinde ikinci parti konumuna yükselmediği hemen anlaşılacaktır. Devlet Bahçeli'nin partinin başına geçmesiyle birlikte parti geniş bir akademisyen grubuna dayanarak sürdürdüğü çalışmalarla Türkiye'nin sorunlarını çözebileceğine inandığı bir vizyon ortaya koymuştur. Seçime giderken aday tespitinde de ön plana çıkan kriterlerden biri şaibeli isimlerden uzak durulması olmuştur. Bahçeli'nin "mektepli" siyasetçileri deyim yerindeyse "alaylı" siyasetçilere tercih etmesi ve bunları sahneye çıkarması MHP'nin imajının değişmesinde çok etkili olmuştur. Kendisi de bir akademisyen olan Bahçeli MHP'yi adeta bir akademisyen kurulu olarak seçime götürmüş ve seçim kampanyasını da bununla uyumlu bir stratejiye dayandırmıştır. Seçim kampanyaları boyunca Bahçeli MHP'nin merkezde bir parti olduğu mesajını her defasında altını çizerek vurgulamıştır. Seçim kampanyasında Fazilet tabanını kazanmak için bu parti yöneticilerine karşı kullanılan sert üslup istisna tutulursa MHP katırcı kervanını ürkütmeyen bir politika gütmüş ve bu politikada da başarılı olmuştur.

18 Nisan Seçimlerinin Anlamı

18 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin en büyük önemi Türkiye açısından yüzyılın son seçimi olması özelliğini taşımasında yatmaktadır. Türk demokrasisinin başladığı 1950 yılından bu yana çok sayıda seçim yapılmıştır. Ancak bu seçim ile 1950 yılında yapılmış olan ve Demokrat Partinin zaferiyle sonuçlanan seçime benzeyen bir seçim daha yaşanmamıştır. Zira 1950 yılında yapılan seçimler Türkiye'nin büyük ölçüde "zinde güçler" in vesayetinde bulunduğu bir dönemde gerçekleştirilmiş ve o seçim halkın devletçi elite karşı birikmiş öfkesini Meclise taşımıştı. 18 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilen seçimler de siyasal yaşamın büyük ölçüde "zinde güçler" in vesayetinde seyrettiği ve 28 Şubat sürecinin devam etmekte olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu iki seçimin ortak özelliği Meclisin ezici çoğunluğunun sağ

cenahtaki milletvekillerinden oluşmuş olmasındır. 1950 seçiminde Meclisteki milletvekillerinin ezici çoğunluğunu elde eden sağ blok, yüzyılın son seçiminde de 550 milletvekilinden 414'ünü almış durumdadır. Geriye kalan 136 milletvekilini alan DSP'nin seçimlere girerken merkez sağ partilere yakın bir jargon kullanması bu seçim sonucunda oluşan Meclis aritmetiğinin "sol" görüntüden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

Çok partili sisteme (demokrasiye) geçtiğimiz 1950'den yüzyılın son seçimi olan 1999'a kadar devam eden süre içinde Türkiye'deki başat siyasi çizgilerde belirgin bir değişimin olmadığını 18 Nisan seçimleri bariz biçimde göstermiştir. 1950 seçiminde Türk toplumu CHP'nin tasallutundan uzak bir siyasî yapılanma için sandık başına gitmiş ve bu partiyi uzun süre yönetimden uzak tutmuştu. Bu seçimde de Türk seçmeni zaten yüzde 10'lar düzeyinde seyretmekte olan bu partiyi bu kez Meclisten de uzak tutmuştur. 1950'de Türk toplumu CHP yönetiminden kurtulmak için Adnan Menderes'e sarılmış ve bu yeni liderle yeni bir çıkış açmıştı. Bu seçimde toplum sanki yeni bir lidere göz kırpması mesajı vermiştir.

18 Nisan seçimleri Türk siyasal yaşamında müzmin bir alışkanlık haline gelmiş olan bir seçmen tutumunu da bir kez daha ortaya koymuştur. O da toplumun askeri müdahalelerin akabinde yeni bir siyasi parti veya yeni bir lideri ön plana çıkarma isteğidir. 1960 askeri darbesi Adalet Partisi ve lideri Süleyman Demirel'i ortaya çıkarırken, 12 Mart müdahalesi de Bülent Ecevit'i ortaya çıkarmıştı. Bu iki lider 1980'li yıllara kadar Türk siyasal yaşamında belirleyici rol üstlenmişti. 12 Eylül 1980 darbesi bu darbenin ruhuyla hiçbir şekilde uyuşmayan, hatta geleneksel Türk siyasal kültürünü aşan bir lider ve bu liderin vesayetinde bir parti ortaya çıkarmıştı. Bu müdahalenin ortaya çıkardığı Turgut Özal Türk siyasal yaşamına yaklaşık on yıl kumanda etmekle sınırlı kalmadı, belki de Türk siyasal yaşamına

çok daha uzun sürecek bir perspektif kazandırdı.

28 Şubat sürecinden sonraki ilk seçimlerde diğer askeri müdahalelerin akabinde olduğu gibi bu müdahalenin sonucunda da seçmen yeni bir lider ve parti arayışı içinde olmuştur. Seçim öncesinde gerçekleştirilen kamuoyu yoklamalarında seçmenin yaklaşık yüzde 30'unun son haftaya kararsız girmesi bu arayışın bir ifadesiydi. Türk seçmeni 18 Nisan seçimlerinde yeni bir lider ortaya çıkarmıştır. Bu lider Devlet Bahçeli'dir. Partisi yeni olmakla birlikte 28 Şubat sürecini aşarak normalleşmeyi sağlamak üzere seçmen bu lideri ve partisini ön plana çıkarmıştır. Türk seçmeni 28 Şubat sürecini aşma konusunda Doğru Yol Partisi ile Fazilet Partisi'ni yetersiz görmüş ve tercihini MHP'den yana kullanmıştır. MHP yöneticileri seçimden sonra "zinde güçler" in kışkırtıcı altında oldukça çekingen bir tavır ortaya koymasına rağmen seçmen kitlesinin bu partiye yüklemiş olduğu misyon budur ve bu parti eninde sonunda bu misyonun gereğini yerine getirme konusunda bir irade sergilemek zorunda kalacaktır. 28 Şubat sürecinde mağdur olan muhafazakâr sosyal kesimler bu seçimde süreci "pekiştirmek" değil "aşmak" için MHP'ye yönelmiştir. Şayet süreci pekiştirmek üzere irade beyanında bulunmuş olsaydı o zaman seçmen ANAP'a yönelir ve tercihini bu partiden yana kullanırdı.

Seçimlere girerken MHP tamamen Fazilet Partisi ile Doğru Yol Partisinin tabanına yönelik bir politika güttü. Seçim kampanyaları boyunca bu iki partiyi pasiflik ve korkaklıkla suçlayan MHP yöneticileri seçmenlere "korkakları" değil, "erkekleri" başka bir deyişle koçları işbaşına getirme yönünde çağrıda bulundu. Seçmen de "korkak"lardan DYP'yi neredeyse tasfiye ederken FP'ye sadece yerel yönetimlerde yetki vermiş, genel yönetimde ise bu yönetimi "erkek"lere tevdi etmiştir. Önümüzdeki dönemde 28 Şubat sürecinden rahatsız olan Türk seçmeni erkeklerden ortamı rahatlatıcı bir uygulama bekleyecektir. Bekle-

mekle sınırlı kalmayacak parti yöneticileri üzerinde bir baskı çemberi de kuracaktır. Zira 28 Şubat sürecinden zarar gören kesimlerin içinde geniş bir MHP'li kitlesi de var; hatta Milli Eğitim, İç İşleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı gibi yerlerde süreçten doğrudan doğruya zarar gören kesim bu parti tabanıydı.

Bu noktadan bakıldığında önümüzdeki dönemde en büyük sıkıntıyı yaşayacak olan partinin MHP olacağı açıktır. MHP bir yandan seçmen tabanının 28 Şubat sürecini aşma isteği, bir yandan da "zinde güçler" in bu süreci devam ettirme isteği arasında sıkışıp kalacaktır. Bu konuda başarılı bir politik irade ortaya koyması durumunda MHP önümüzdeki yıllarda, belki de uzun süre Türkiye'de kilit parti konumuna gelecektir. Böyle bir başarıyı gösterecek olursa MHP kendi çekim alanı içinde bulunan FP, DYP ve küçük sağ partilerin oylarını yanına alarak yüzde 20'leri aşan bir oy potansiyeli ile Türkiye'nin kaderine damgasını vuracak parti konumuna gelebilir. Aksi takdirde, yani 28 Şubat sürecine destek vermesi durumunda muhafazakâr seçmen tabanını kaybedecek ve yerini yeni bir lidere ve partiye bırakacaktır. Başka bir deyişle Türk seçmeni yeni bir "erkekler" partisinin arayışı içine girecektir.

MHP bu ikili kıskacın dışında önümüzdeki dönemde ayrıca Recep Tayyip Erdoğan'ın nefesini ensesinde yakından hissedecektir. Beklenmedik bir gelişme yaşanmazsa önümüzdeki seçimlerde Tayyip Erdoğan Türk siyasetinde önemli bir sima haline gelecektir. Zira Erdoğan'ın yasaklılığı önümüzdeki seçime kadar ya son bulacak, ya da memnu haklarından yararlanarak tekrar siyasete dönecektir. Yaptığımız değişik kamuoyu yoklamalarında MHP seçmeninin Erdoğan'a karşı büyük bir sempati beslediğini tespit etmiş bulunmaktayız. Bu gerçeği bildiği için MHP'li yöneticiler yer yer FP'nin Tayyip Erdoğan'a sahip çıkamadığı, kendisine ancak MHP gibi bir partinin sahip çıkabileceği mesajını verdiler. Erdoğan'ın lider olarak siyasete atılması durumunda MHP

bu liderin çekim alanı içine girecektir. Erdoğan'ın çekim alanından kurtulması MHP'nin ancak 28 Şubat sürecini aşma ve Türk siyasetini normalleştirme gibi bir başarıya imza atmasıyla mümkün olabilir. Bunun yanında gelir dağılımı dengesizliğini giderme, enflasyon ve işsizliği ortadan kaldırma, yolsuzlukları önleme gibi konularda göstereceği başarı da MHP'yi Erdoğan'ın çekim alanından koruyabilir.

Seçimden galip çıkan DSP'nin önümüzdeki dönemde bir erozyona uğrayacağı kaçınılmazdır. Zira Meclis'e girmeyi başarmış olan partilerin parti tabanı ve örgüt yapısı en zayıf durumda olan parti DSP'dir. DSP'nin yerel yönetimlerde dikkate değer bir başarı elde edememiş olması örgüt yapısının zayıflığını göstermektedir. DSP'yi birinci konuma çıkaran en temel faktörün bu partinin lideri Bülent Ecevit ile konjonktürel şartlar olduğunda kuşku yoktur. Bülent Ecevit'in hayli yaşlı olması, lider çimentosu etrafında çıkış yapan DSP'nin önümüzdeki dönemde işinin hayli zor olduğunu göstermektedir. Solda yer alan potansiyel lider adayları genelde CHP çatısı altında barınmaktadır. Zaten DSP'ye gelen milletvekilleri deyim yerindeyse "el öpmeyi" içine sindirebilmiş milletvekilleri'dir. Potansiyel lider durumundaki Gökhan Çapoğlu ve "Çile Çiçekleri" olarak lanse edilen gruplar gibi potansiyel muhalif odaklar daha önce bu partiden tasfiye edilmişlerdi. Bu bakımdan Ecevit'in sağlık ve yaş hadi nedeniyle politik hayatına nokta koyması durumunda bu partinin CHP'nin çekim alanı içinde eriyemeyeceğini söylemek çok zor.

DSP'nin erozyonuna neden olacak diğer bir faktör de bu partiyi iktidara taşıyan konjonktürel şartların ortadan kalkmasıdır. DSP'nin birinci parti konumuna gelmesi bir "örgüt" veya "görüş"ün zaferi değildir. ANA-SOL-D hükümeti döneminde yapılan kamuoyu araştırmaları DSP'yi 1995'teki oy oranının altında göstermekteydi. Ancak DSP'nin tek başına iktidar olması sırasında yapılan kamu-

oyu yoklamaları bu partinin oyunu 2-3 puan arasında arttırdığını ortaya koydular. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının akabinde yapılan araştırmalar DSP'nin oyunu 4-5 puan daha arttırdığını tespit ettiler. Kamuoyu araştırması yapan firmaların hemen hemen hiçbiri DSP konusunda yanılmadı. Tümüünün bu partiyi birinci olarak tespit etmede gösterdikleri isabete istinaden bu araştırmaların ortaya koyduğu verileri esas aldığımızda, DSP'nin azınlık olmasına rağmen tek başına iktidara gelişinin ve Apo'nun yakalanmasına imza atışının bu partiyi birinci konuma getiren faktörler olduğunu söyleyebiliriz.

DSP gerek ANASOL-D hükümeti döneminde, gerekse tek başına iktidarda bulunduğu dönemde ekonomide fazla başarı gösteremedi. Enflasyonda hissedilir bir iniş yaşanmadığı gibi vatandaşın geçim sıkıntısı bu dönemde daha da arttı. Devlet enflasyonu yüzde 50'lerde göstermesine rağmen, vatandaş ayda ortalama yüzde 5-6 arasında üç defa yakıtta gelen zammın diğer maddelere kademe kademe nasıl yansıdığı ve bunun ekonomide nasıl bir tabloya yol açtığı konusunda yeterince deneyim sahibidir. DSP'nin hükümette bulunduğu iki yıllık dönemde küçük esnafın ekonomik hayatında büyük bir daralma meydana hissedilmiş, KOBİ'ler batma noktasına gelmiş, köylü ve çiftçinin ürünleri elinde kalmıştır. Devlet bütçesinin verdiği dev açıklar yüksek faizli dış ve iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmıştır. DSP'nin yönetimde bulunduğu dönemde Türkiye'nin dış borcu yaklaşık 20 milyar dolar daha artmıştır.

Dolayısıyla ekonomide meydana gelen daralmanın faturası hiç kuşkusuz önümüzdeki dönemde DSP'ye mal edilecektir. 1991 seçimine giderken ANAP o zamanlar bugünküne benzer bir ekonomik tablo miras bırakmıştı. DYP bu tabloyu devralınca en fazla iki yıl dayanabilmiş, arkasından 5 Nisan Kararlarını devreye sokmak zorunda kalmıştı. Şimdi miras bırakılan bozuk ekonomik tabloyu DSP

devralacaktır. Bu bakımdan son iki yılda DSP lehine esen şans rüzgarının önümüzdeki yıllarda da eseceğini söylemek çok zor görünüyor. Bu rüzgarın kesilmesi durumunda DSP'yi ayakta tutmak için Ecevit faktörü yetmeyecek ve büyük olasılıkla bu parti inişe geçecektir.

Liderlik sorununu aşması durumunda önümüzdeki yasama döneminde en rahat partinin Fazilet Partisi olacağı anlaşılmaktadır. Bu parti birinci sıraya yerleşmiş olsaydı 28 Şubat sürecinin devamı için ciddi bir gerekçe oluşacaktı. Oysa seçmen Bahçeli'nin ifade ettiği gibi genel yönetimde biraz dinlenmesi mesajını vererek FP'nin belirleyici konumda olmasını istememiştir. 28 Şubat sürecinde muhafazakâr kesimin yaşadığı sıkıntının müsebbibinin FP olduğu kanaati yaygındır. Zira bu parti yöneticisi Necmettin Erbakan 28 Şubat Kararları'na imza atmakla "zinde güçlerin" işini kolaylaştırdığı gibi kendi partisinin mukavemet gücünü de kırmıştır. Hatta Erbakan'ın bu kararlara imza atması diğer sağ partilerin de kararlar karşısında direnmesini zora sokmuştur. Fazilet Partisinin şu anda yaşadığı en büyük sıkıntı liderlik konusunda ön plana çıkmaktadır. Necmettin Erbakan'ın partiden elini çekmediğini ve Recai Kutan'ı emanetçi olarak ön planda tuttuğunu herkes bilmektedir.

Önümüzdeki dönemde Fazilet Partisi Necmettin Erbakan ve himayesindeki "ak saçlılar" ile "genç" kuşağın nüfuzu arasında örtülü ama ciddi bir çekişmeye sahne olacaktır. Bu partide Erbakan'a rağmen bir gelişmenin yaşayamayacağını bilenler genç kuşağın tasfiyesini veya pasifize edilmesini bekleyebilir. İslamî kesim içinde lidere rağmen muhalefet anlayışı pek yaygın değildir. Bu bakımdan genç kuşak ve temsilcisi konumundaki liderlerin Erbakan'a rağmen bir çıkış yapmalarını beklemek biraz zor görünüyor. Şayet böyle bir gelişme olursa bu belki de Türk siyasal yaşamında görülebilecek en büyük yeniliklerden biri olacaktır. Zira sisteme olan muhalefeti konusunda acımasız olan İslamî kesim belki de

kendi iç yapısına karşı ilk defa bir muhalefet örneği ortaya koyacaktır.

Kuşkusuz seçimlerin en mağlup partileri merkez sağdaki ANAP ile DYP'dir. Gerçi pratik sonuçları itibariyle en büyük darbeyi CHP yemiş ve Meclisin dışında kalmıştır. Ancak 1995 oy oranları ile kıyaslandığında hele merkez sağın geleneksel oy potansiyeli göz önünde tutulduğunda bu iki partinin bu eğilimi büyük bir başarısızlığa yönelttiği açıkça anlaşılmaktadır. Merkez sağın yaklaşık yüzde 50 düzeyinde olan oyunu bu iki parti yarıya kadar indirmiştir. Merkez sağda önümüzdeki dönemde bir çalkantı yaşanacağı ve yeni bir yapılanmaya gidileceği yönünde göstergeler şimdiden ortaya çıkmış durumdadır. Ancak gerek ANAP'ın başındaki Mesut Yılmaz, gerekse DYP'nin başındaki Tansu Çiller bu seçimden konumlarını güçlendirecek bir sonuçla çıkmıştır. Zira her iki lider de parti içindeki muhalefet odaklarını önemli ölçüde bertaraf etmiştir.

Bu liderlere karşı muhalefet edenlerin çoğunlukla seçilememiş eski milletvekilleri olmaları muhalefetin işini zorlaştırmaktadır. Zira bu muhalefet siyasi ve ideolojik bir görüntüden çok hırs ve intikam görüntüsü vermektedir. Bu bakımdan merkez sağdaki muhalif hareketin başarılı olmasını beklemek çok zor. Muhalefetin başarı şansını azaltan bir faktör de merkez sağdaki iki partiden birinin zorunlu olarak hükümet içinde yer alacak olmasıdır. Şu anda ANAP iktidara DYP'den daha yakın gözükmektedir. ANAP yönetimi büyük ihtimalle kurtuluşu iktidar bloku içinde yer almakta bulacak ve iktidara ortak olacaktır. Zira özellikle bu partinin sağlam kalmış oylarının ideolojik bir tercihten çok bir menfaat beklentisi içinde ANAP'ta ısrar ettiğini tahmin etmek zor değildir. Seçmen tabanını iktidar nimetiyle nemalandırmaması sadece Yılmaz'ı değil partinin tümünü sıkıntıya sokacaktır. ANAP'ın iktidarda yer alarak liderini kurtarması emsal teşkil edeceği için bu DYP liderinin de kurtuluşu anlamına gelecektir.

Pratik sonuçları itibariyle seçimden en fazla zarar gören parti CHP olmuştur. CHP'nin toplam oy kaybı merkez sağdaki aksine yaklaşık yüzde 2 düzeyindedir. Ancak Meclisin dışında kalmış olması bu partinin pratik olarak seçimlerden çok zararlı çıkmasına yol açmıştır. Kuşkusuz CHP'nin iniş trendi Türkiye'de çok konuşulacak ve tartışılacaktır. 1995 seçiminden sol büyük bir yenilgi ile çıkmıştı. Bunun üzerine Milliyet Gazetesi bir sayfa açmış ve "bize ne oluyor" diyerek entelektüel çevrelerin görüşlerini uzun süre yayınlayarak solun inişini anlamaya çalışmıştı. O zaman yazdığım bir yazıda Türk solunun "sol" özelliğini yitirdiği ve düzen partisi olarak muhafazakâr ve statükocu bir konuma geldiği yönünde tespitte bulunmuştum. Bu seçime girerken solda fazla bir değişimin yaşanmadığı bariz biçimde görülmektedir.

Solun problemi "liderlik" meselesi değildir. Solun problemi doğrudan doğruya "ideolojik" yapısından kaynaklanmaktadır. Sol Türk toplumuyla uyumlu olmayan jakoben ve dayatmacı söylemini sürdürdüğü sürece toplum tarafından dışlanmaya mahkumdur. 1995 seçimine DSP arkasına "zinde güçler" in desteğini alarak girmişti. Ancak Ecevit o seçimde Fazilet Partisi şahsında muhafazakâr kesimlere karşı sert bir üslup kullanmıştı. Arkasındaki desteğe rağmen DSP o seçimde ancak yüzde 14.6'lık bir oy alabilmişti. Bu kez yumuşak bir üslûpla, hatta bazı muhafazakâr şimaları listesine alarak yarışa giren Ecevit seçimden başarı ile çıkarken, sert söyleminde bir değişiklik yapmamayı tercih eden CHP seçimden yenilgi ile çıkmıştır. Ecevit solun jakoben tutumunu farkedilen bir lider olarak bu seçimde sert tutumdan büyük ölçüde uzaklaşma görüntüsü verdi. Oysa CHP aynı ideolojik söylemini kullanmaya devam etmekte, muhafazakar çevrelerin ihlâl edilen haklarına alkış tutmakta ve antenlerini liberal batılı değerlere çevirmeye ısrar etmektedir. 1993 yılında Lenin'in söylemini kullanarak CHP'nin başına gelen Murat Karayalçın şimdilerde gene potansiyel

lider olarak gözükmektedir. CHP'nin referansı Lenin olmaya ve İtalyan faşizminin sembolü fasces'lerden (oklar) mülhem oklarının yönü batıdaki faşizan ve jakoben tutumlar olmaya devam ettiği sürece CHP Türk toplumunun tercihine şayan olmaktan uzak kalacaktır.¹⁹

18 Nisan seçimleri küçük partilerin başındaki liderlere de önemli bir mesaj vermiştir. Oy oranı yüzde 1'in altında veya düzeyinde olan değişik partilerde lider konumunda bulunan Besim Tibuk, Hasan Celal Güzel, Gökhan Çapoğlu, Muhsin Yazıcıoğlu gibi liderlere seçmen bu işin küçük partilerle olamayacağı, iktidara yakın partilerin çatısı altında politika yapmaları gerektiği mesajını vermiştir. Özellikle Besim Tibuk gibi teorisyen ve Hasan Celal Güzel gibi aksiyoner siyasetçilerin vizyonlarının tek başına bir partiyi sürüklemeye yeterli olamayacağını seçmen açıkça ortaya koymuştur. Bu tür politikacıların iktidara yakın partilerin çatısı altında bulunması daha yararlı olacaktır. Aydın Menderes ile Cem Boyner'in bu tür politikacıları emsal teşkil etmesi gerekir. Farklı bir parti olmaktan ısrar eden Cem Boyner sonuçta kendini siyasetin dışında bulurken, Fazilet Partisi çatısı altında politika yapan Aydın Menderes sadece seçkin bir konuma gelmekle sınırlı kalmadı, Fazilet'in ılımlı bir çizgiye kaymasında da rol oynadı. Özal'dan sonra Türk siyasal yaşamında zihniyet geliştirici, yol gösterici, paradigma yaratıcı ve ufuk açıcı bir politikacının daha bulunmadığı gerçeğini göz önüne aldığımızda, Besim Tibuk gibi hedef gösterici politikacılara ne kadar ihtiyaç olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. 18 Nisan seçimleri bu tür politikacıların kendilerine yakın partilerin çatısı altında politika yapmaları mesajını vermiştir.

Yüzyılımızın son seçimi olma özelliğini taşıyan 18 Nisan seçimlerinden çıkan bir sonuç da Anadolu'nun sesini yükseltmesidir. Türkiye Cumhuriyet tarihi boyunca Orta Anadoluyla birlikte Anadolu'nun doğusunu, güneyini ve kuzeyini ihmâl eden ekonomik politikalar güt-

müştür. Sosyo-ekonomik politikaların merkezi olarak Marmara ve Ege bölgeleri alınmış ve devlet kaynakları büyük ölçüde bu iki bölgeye akmıştır. Akdeniz bölgesi istisna tutulursa bu iki bölgenin gayri safi milli hasıla içindeki payı diğer bölgelerin toplamından daha fazladır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye Anadolu gerçeği ile karşılaşmaya başladı. Fazla eğitilmiş olmayan hacı babalar yüksek tahsil görmüş evlatlarıyla koordineli bir şekilde Anadolu bozkırında yeni bir ekonomik hamle başlattı. Yüzyılın başında CHP'li devletçi elitin "ağzı sarımsak kokan", "hasso" ve "memo" olarak nitelendirdiği insanlar Konya, Kayseri, K. Maraş, Denizli, Çorum gibi illerde Türk ekonomisinin itici lokomotifini oluşturmaya başladılar.²⁰ Anadolu aslanları olarak nitelendirilen bu teşebbüs gücü fazla zaman geçmeden İstanbul baronları tarafından horlanmış, dışlanmış ve zinde güçler önplana çıkarılarak yeni filizlenen bu sermaye grubu boğulmaya çalışılmıştır.

18 Nisan seçimleri Türkiye'de zinde güçler tarafından horlanan bölgelerde Anadolu'nun muhafazakâr tabanının sesini Meclise yansıtmıştır. Bu seçimde Orta Anadolu, Karadeniz, Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde muhafazakâr blok oy patlaması yaptı. Son zamanlarda gerçekleştirilen bir çok sosyal araştırma MHP, FP ve DYP tabanının benzer özellikler taşıyarak aynı havuzda buluşabileceğini ortaya koymuştur. Bu üç partinin birbiriyle benzer sosyal özellikler taşıyan tabanının oluşturduğu havuzun oy toplamı yüzde 45'in üzerindedir. 18 Nisan seçimi bu havuzun Anadolu'da yatığı patlamayı tescil etmiş ve Anadolu'nun sesinin daha gür olarak sandıktan çıkmasını mümkün kılmıştır.

NOTLAR

1. *DSP Seçim Bildirgesi*, s. 9.
2. *DSP Seçim Bildirgesi*, s. 19.
3. A.g.y.
4. A.g.y., s. 106.
5. A.g.y., s. 107.
6. A.g.y., s. 74.
7. *Cumhuriyet Halk Partisi Programı*, s. 31.
8. A.g.y., ss. 130-137.
9. Bkz. *II. Demokrasi Programı*.
10. *Günüştüğünde Türkiye: 18 Nisan 1999 Seçim Beyannamesi*, ss. 55-56.
11. A.g.y., s. 56.
12. A.g.y., s. 38.
13. A.g.y., ss. 43-48.
14. *Lider Türkiye'ye Doğru: Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, ss. 29-30.
15. A.g.y., s. 31.

16. A.g.y., ss. 52-59.
17. Bkz. *Milliyetçi Hareket Partisi Özelleştirme Politikası*, Ankara: MHP Ar-Ge İktisadi Araştırmalar Grubu, Ocak 1999.
18. Bkz. Kadir Arıcı, *Türkiye'nin Temel Sosyal Sorunlarına Yaklaşımlar*, Ankara: MHP Siyaset Okulu, Şubat 1999.
19. CHP'nin altı oku İtalyan Faşist Partisinden esinlenerek kabul edilmiş simgelerdir. İtalyan faşist partisinin kullandığı fasces'ler Eski Roma'da kırmızı şeritle bağlı karaağaç çubuklardan oluşan demetlere verilen bir isimdi. Yöneticilerin statülerine göre 6 ile 24 arasında fasces'leri bulunurdu. Bu sembol Fransız Devrimi esnasında da bir süs olarak kullanılmıştır. Gerek Fransız Devrimi'ne gerekse Mussolini yönetimindeki İtalyan faşist yönetimine karşı büyük bir hayranlık besleyen CHP yöneticileri Altı Ok'u o tarihlerde fasces'lerden esinlenerek CHP'nin sembolü haline getirmişlerdi.
20. MHP'nin sandıktan çıkışı elitist bir şaşkınlıkla değerlendiren Duygu Asena'nın MHP'ye destek veren gençleri "sarımsak ve soğan yiyen, dişlerini iki kez fırçalamayan ve beyaz çorap giyen" kişiler şeklinde tanımlaması elitizmin jakoben tutumunun günümüzde hâlâ devam etmekte olduğunu göstermektedir.

KÖLELİK YOLU

F. A. HAYEK

Kölelik Yolu, son derece önemli bazı siyasal soruların cevaplarını aramaktadır. Özgürlük nedir? Sosyalizm, faşizm ve diğer totaliter sistemler neden özgürlükle uzlaşmaz bir çelişki içindedirler? Birbirine karşı görünen özgürlük aleyhtarı anlayışlar yoksa aynı kökten mi türemişlerdir? Sözgelimi "nazizmin sosyalist kökleri" nelerdir? Özgürlük, geçici bir güvenlik uğruna feda edilebilir mi? Kollektivist ekonomi altında demokrasinin ve azınlık haklarının yaşama şansı var mıdır?

Liberte Yayınları
GMK Bulvarı 108/17 Maltepe/ANKARA
Tel: (312) 230 87 03-230 37 19 Fax: (312) 230 80 03

